

ВІДГУК

офіційного опонента, доктора педагогічних наук, професора,
завідувача кафедри педагогіки і методики початкової та дошкільної освіти

Тернопільського національного педагогічного університету

імені Володимира Гнатюка

Янкович Олександр Іванівни

про дисертацію Ліпчевської Інни Леонідівни

«Розвиток умінь візуалізації навчальної інформації

вчителів початкової школи»,

подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю

011 Освітні, педагогічні науки галузі знань 01 Освіта/Педагогіка

Актуальність теми дослідження. Протягом останніх років спостерігається швидка цифровізація української освіти, обумовлена як світовими трендами, так і наявною в країні необхідністю функціонування закладів освіти за використання змішаної форми організації освітнього процесу. Застосування в освітньому (навчальному) процесі початкової школи інформаційно-комунікаційних технологій передбачає залучення візуального навчального контенту задля посилення мотивації учнів до навчальної діяльності, наочного представлення змісту освіти. Доцільним є використання методів і прийомів цифрової візуалізації на всіх етапах онлайн уроку, адже вони сприяють утриманню уваги дітей під час дистанційного навчання, забезпечують інтерактивну взаємодію учнів і вчителя. На традиційних очних уроках у початковій школі форми, методи, прийоми і засоби візуалізації також мають першочергове значення: вони забезпечують реалізацію принципу наочності (стрижневого для початкової освіти) відповідно до тріади компетентнісного, діяльнісного й особистісно зорієнтованого підходів. З психолого-дидактичної точки зору візуальна комунікація як складова навчальної взаємодії має суттєвий потенціал, адже сучасні діти 6(7)-9(10) років характеризуються розвиненістю кліпового мислення,

мимовільністю уваги, спрямованістю на сприйняття цифрового візуального контенту. У контексті зазначеного, вважаємо дисертаційну працю Ліпчевської Інни Леонідівни «**Розвиток умінь візуалізації навчальної інформації вчителів початкової школи**» актуальною, спрямованою на розвиток професійно-педагогічної компетентності вчителя початкової школи, удосконалення освітнього процесу в початковій школі.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в уточненні змісту вмінь візуалізації навчальної інформації вчителів початкової школи; їхньої структури (мотиваційно-цільового, когнітивно-конструктивного, діяльнісно-проектного та рефлексійно-регуляційного компонентів); розробленні, теоретичному обґрунтуванні й експериментальній перевірці моделі дидактичної системи розвитку вмінь візуалізації навчальної інформації вчителів початкової школи, яка базується на створенні відповідної сукупності організаційно-дидактичних умов; складається з взаємопов'язаних конструктів (методологічно-цільового, змістово-процесуального та діагностувально-результативного) і спрямована на досягнення позитивної динаміки рівнів розвитку вмінь візуалізації навчальної інформації вчителів початкової школи.

Ступінь обґрунтованості використаних методів, отриманих результатів і положень дисертації. Дисертаційна праця виконана на належному науково-методологічному рівні. Джерельна база дослідження становить 397 найменувань (у тому числі 101 – іноземними мовами). Вивчення нормативно-правових документів, наукових педагогічних праць вітчизняних і зарубіжних дослідників дало змогу обґрунтувати актуальність дослідження та ключові положення дисертації.

Задля досягнення мети й розв'язання поставлених завдань було використано комплекс теоретичних, емпіричних, статистичних і візуальних методів дослідження. Теоретичні методи дослідження включили термінологічний аналіз поняттєво-категорійного апарату дослідження; аналіз

і синтез, систематизацію наукової, методичної та довідникової літератури за тематикою дослідження; ретроспективний аналіз науково-методичних матеріалів з проблеми використання наочності та візуалізації в початковій освіті; порівняння й узагальнення сучасних наукових поглядів щодо візуалізації навчальної інформації в освітньому процесі педагогічних закладів вищої освіти та закладів загальної середньої освіти; абстрагування, системне структурування та теоретичне моделювання для конструювання та теоретичного обґрунтування моделі дидактичної системи розвитку досліджуваних умінь; структурно-логічний аналіз для розроблення критерійно-діагностувального інструментарію для проведення педагогічного експерименту. Емпіричними методами, використаними в дослідженні, є узагальнення результативності імплементації форм, методів, прийомів і засобів візуалізації навчальної інформації в освітній процес початкової школи (на основі результатів всеукраїнських моніторингових досліджень якості освіти); опитування, бесіда, спостереження та тестування задля з'ясування стану сформованості та динаміки розвитку вмінь візуалізації навчальної інформації вчителів початкової школи, значущості дидактичного впливу цих умінь на процес і результат навчання в початковій школі; анкетування, опитування, тестування, контент-аналіз, експертне оцінювання й самооцінювання для перевірки дієвості моделі дидактичної системи розвитку вмінь візуалізації навчальної інформації вчителів початкової школи. Поміж статистичних методів було обрано застосування критерію χ^2 Пірсона для підтвердження педагогічно значущих характеристик ідентичності/відмінності експериментальної та контрольної груп на констатувальному й контрольному етапах педагогічного експерименту, підтвердження статистичної значущості відмінностей рівнів вияву показників критеріїв в експериментальній групі до і після проведення формувального етапу експерименту, верифікації позитивної динаміки змін рівнів показників розвитку вмінь візуалізації навчальної інформації в учасників експериментальної групи в порівнянні з відповідними показниками

учнів контрольної групи за результатами реалізації дидактичних впливів під час експерименту. З методів візуалізації було використано створення структурної схеми, блок-схеми, дорожньої карти, кругової діаграми, стовпчастої діаграми, діаграми Ішикави (Fishbone Diagram), карти знань (Mind Map) задля наочного відображення результатів дисертаційної праці.

Високий ступінь обґрунтованості використаних методів, отриманих результатів і положень дисертації підтверджується фактом успішного впровадження моделі дидактичної системи розвитку вмінь візуалізації навчальної інформації вчителів початкової школи в освітній процес закладів вищої освіти (експериментальна діяльність проводилася на базі Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова (з серпня 2022 року – Український державний університет імені Михайла Драгоманова), Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії, Рівненського державного гуманітарного університету, Приватної установи «Заклад вищої освіти «Міжнародний гуманітарно-педагогічний інститут «Бейт-Хана»); упровадженням матеріалів дисертації, зокрема методичного посібника «Педагогічна майстерність учителя початкових класів: візуалізація навчальної інформації в початковій школі» у класах початкової школи закладів загальної середньої освіти (до експерименту долучилися школа I-III ступенів № 163 ім. М. Кирпоноса Шевченківського району м. Києва; спеціалізована школа I-III ступенів № 98 м. Києва з поглибленим вивченням англійської мови; комунальний заклад «Навчально-виховний комплекс «Спеціалізована школа I-II ступенів – ліцей» № 157 Оболонського району м. Києва»; загальноосвітній навчальний заклад I-III ступенів «Гімназія № 107 «Введенська» Подільського району м. Києва).

Загалом, вірогідність результатів наукової розвідки забезпечена методологічною й теоретичною обґрунтованістю вихідних положень дисертації; доцільністю вибору комплексу методів дослідження; ґрунтовним опрацюванням наукових доробків українських і зарубіжних учених, а також

низки нормативно-правових документів; позитивними результатами експериментальної перевірки результатів дослідження.

Значення одержаних результатів для науки і практики й рекомендації щодо їх можливого використання. Уважаємо, що матеріали дисертаційної праці мають важливе практичне значення. За результатами дослідження було опубліковано методичні посібники «Формування вмінь візуалізації навчальної інформації майбутніх учителів початкової школи: методи діагностики» та «Педагогічна майстерність учителя початкових класів: візуалізація навчальної інформації в початковій школі»; розроблено й упроваджено робочу програму навчальної дисципліни за вибором для здобувачів другого (магістерського) рівня «Візуалізація навчальної інформації в початковій освіті».

Результати дослідження можуть бути використані в підготовці вчителів початкової школи в закладах вищої педагогічної освіти України та системі підвищення кваліфікації вчителів початкової школи, під час укладання підручників, навчальних посібників і методичних рекомендацій для вчителів початкової школи.

Оцінка змісту та завершеності дисертації. Дисертаційна праця складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та 16-и додатків (на 132 сторінках). Робота містить 13 таблиць на 5 сторінках, 16 рисунків на 9 сторінках. Загальний обсяг дисертації становить 464 сторінки (основного змісту – 174 сторінки).

У вступі описано актуальність дослідження; сформульовано мету, завдання, визначено об'єкт і предмет дослідження; висвітлено зв'язок роботи з науковим дослідженням «Дидактичні засади індивідуалізації навчання в закладах загальної середньої освіти» відділу дидактики Інституту педагогіки НАПН України (№ держреєстрації 0121U100347, 2021-2023 рр.); розкрито концептуальні положення та наукову новизну дисертаційної праці, охарактеризовано комплекс використаних у дослідженні методів

(теоретичних, емпіричних, статистичних і методів візуалізації). Відображено інформаційні відомості про апробацію, упровадження результатів дослідження, наукові та науково-методичні публікації.

У першому розділі «Теоретичні основи розвитку вмінь візуалізації навчальної інформації вчителів початкової школи» представлено аналіз наукової літератури та нормативно-правових документів з питань упровадження візуалізації навчальної інформації в освітній процес закладів загальної середньої освіти та закладів вищої освіти. У підрозділі 1.1. «Розвиток умінь візуалізації як психолого-педагогічна проблема компетентнісної освіти» визначено, що розвиток вмінь візуалізації навчальної інформації вчителів початкової школи є ваговою складовою їхньої професійної підготовки й акцентовано увагу на тому, що концептуальні засади розвитку вмінь візуалізації навчальної інформації вчителів початкової школи узгоджуються із визначеними Міністерством освіти і науки України стратегіями й концепціями розвитку освітньої системи; документами ACRL, ENViL, IVLA, UNESCO. У підрозділі 1.2. «Роль візуалізації навчальної інформації в професійно-педагогічній діяльності вчителя початкової школи» розкрито сутність поняття «візуалізація» в психології та педагогіці; висвітлено сутність форм, методів, прийомів і засобів візуалізації. У підрозділі 1.3. «Зміст і структура вмінь візуалізації навчальної інформації вчителів початкової школи» проведено термінологічний аналіз понять «інформація», «навчальна інформація», «уміння»; уточнено зміст поняття «уміння візуалізації навчальної інформації вчителів початкової школи»; визначено структуру досліджуваних умінь.

Другий розділ «Обґрунтування моделі дидактичної системи розвитку вмінь візуалізації навчальної інформації вчителів початкової школи» містить опис концептуальних засад розвитку вмінь візуалізації навчальної інформації вчителів початкової школи й визначення організаційно-дидактичних умов розвитку досліджуваних умінь (підрозділ 2.1. «Сукупність організаційно-дидактичних умов як фундаційна основа розроблення моделі»); опис моделі

дидактичної системи розвитку вмінь візуалізації навчальної інформації вчителів початкової школи (підрозділ 2.2. «Моделювання дидактичної системи») та дидактико-методичного забезпечення розвитку досліджуваних умінь (підрозділ 2.3. «Дидактико-методичне забезпечення розвитку вмінь візуалізації навчальної інформації вчителів початкової школи»). У цьому підрозділі охарактеризовано поняття «дидактичні умови», визначено сукупність дидактичних умов розвитку вмінь візуалізації навчальної інформації вчителів початкової школи, а саме: 1) оновлення змісту професійно-педагогічної підготовки вчителя початкової школи в контексті включення знань про візуалізацію навчальної інформації як важливої складової вдосконалення початкової освіти; 2) наскрізне використання форм, методів, прийомів і засобів візуалізації в навчально-пізнавальній і професійно-орієнтованій діяльності (майбутніх) учителів початкової школи в межах опанування дисциплін психолого-педагогічного циклу та під час педагогічної практики; 3) створення в освітньому середовищі закладів освіти (закладів загальної середньої освіти та педагогічних закладів вищої освіти) психолого-дидактичних осередків з питань візуалізації навчальної інформації. На основі створення цих умов розроблено й теоретично обґрунтовано дидактичну систему розвитку вмінь візуалізації навчальної інформації вчителів початкової школи. Авторська дидактична система передбачає три етапи розвитку досліджуваних умінь (мотиваційно-цільовий, когнітивно-процесуальний і рефлексійно-регуляційний), під час розгортання/реалізації яких відбувається використання традиційних та інноваційних форм, методів, прийомів і засобів навчання з активним залученням візуалізації (як методу та засобу інтерактивного навчання).

До третього розділу «Експериментальна перевірка авторської моделі дидактичної системи» увійшли підрозділ 3.1. «Критерійно-діагностувальний інструментарій для визначення рівня розвитку вмінь візуалізації навчальної інформації вчителів початкової школи», підрозділ 3.2. «Зміст дослідно-експериментальної роботи» і підрозділ 3.3. «Аналіз та узагальнення

результатів педагогічного експерименту». Розроблений критерійно-діагностувальний інструментарій включає критерії (професійно-мотиваційний, когнітивно-конструктивний, діяльнісно-рефлексійний, результатно-практичний), відповідні показники та рівні (низький, середній, високий) розвитку вмінь візуалізації навчальної інформації вчителів початкової школи. За його використання для оцінки дієвості дидактичної системи розвитку вмінь візуалізації навчальної інформації вчителів початкової школи констатовано значний позитивний вплив останньої на розвиток досліджуваного феномену.

Отже, дисертаційна праця є логічно структурованою, матеріал дослідження викладено послідовно та системно. За своїм змістом, структурою, обсягом й оформленням рецензована робота відповідає чинним правилам і вимогам до наукових досліджень на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 011 Освітні, педагогічні науки галузі знань 01 Освіта/Педагогіка та є завершеним науковим дослідженням.

Повнота викладення наукових положень, висновків і рекомендацій дисертації в опублікованих працях. Основні наукові положення та результати дисертаційної праці опубліковано в 29 наукових і науково-методичних працях (із них – 24 одноосібні): 5 статей у фахових виданнях України, 21 – тези доповідей у збірниках матеріалів наукових і науково-практичних конференцій різного рівня (міжнародних і всеукраїнських), 2 методичних посібники, 1 робоча програма навчальної дисципліни за вибором для здобувачів другого (магістерського) освітнього рівня.

Відсутність (наявність) порушень академічної доброчесності. Порушень академічної доброчесності в дисертаційній праці Ліпчевської Інни Леонідівни не виявлено. У роботі дотримано етичні принципи й правила, визначені в Законі України «Про освіту» (2017р.).

Дискусійні положення та зауваження. Позитивно оцінюючи наукове й практичне значення дисертаційної праці Ліпчевської Інни Леонідівни, висловимо певні зауваження й побажання:

1. У першому розділі «Теоретичні основи розвитку вмінь візуалізації навчальної інформації вчителів початкової школи» було б доцільно більш детально розкрити психологічне підґрунтя використання візуалізації навчальної інформації в освітньому процесі початкової школи, а саме: конкретизувати психологічні особливості дітей покоління Альфа, які обумовлюють необхідність візуалізації навчальної інформації в освітньому процесі початкової школи.
2. У межах другого розділу «Обґрунтування моделі дидактичної системи розвитку вмінь візуалізації навчальної інформації вчителів початкової школи» варто було б більш детально описати дидактико-методичне забезпечення розвитку вмінь візуалізації навчальної інформації вчителів початкової школи
3. Розділ 3 «Експериментальна перевірка авторської моделі дидактичної системи», а саме підрозділ 3.3. «Аналіз та узагальнення результатів педагогічного експерименту», переобтяжений таблицями та діаграмами, частину яких можна було б перенести в додатки задля спрощення сприйняття остаточних результатів науково-педагогічного дослідження.
4. На нашу думку, варто було б обмежити науково-педагогічне дослідження апробацією положень дисертації в закладах загальної середньої освіти, що дало б змогу звузити межі експериментальної роботи.

Водночас, ці зауваження й побажання мають рекомендаційний характер і не знижують наукової новизни й практичної значущості запропонованої до захисту дисертаційної праці.

Загальний висновок. Дисертація Ліпчевської І. Л. «Розвиток умінь візуалізації навчальної інформації вчителів початкової школи» є самостійним, завершеним науковим дослідженням, характеризується повнотою викладу презентованого матеріалу й відповідає вимогам «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 44 від 12 січня 2022 р. (зі змінами, внесеними згідно з Постановою Кабінету Міністрів № 502 від 19.05.2023 р.) та наказу Міністерства освіти і науки України № 40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» (зі змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства освіти і науки України № 759 від 31.05.2019 р.). Ліпчевська Інна Леонідівна заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки галузі знань 01 Освіта/Педагогіка.

Офіційний опонент:

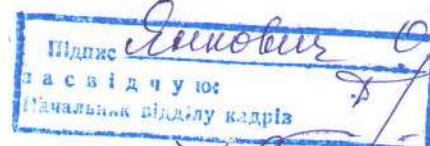
доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри педагогіки і
методики початкової та дошкільної освіти
Тернопільського національного
педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка

[Handwritten signature]

Олександра ЯНКОВИЧ

Підпис Олександри ЯНКОВИЧ засвідчую

[Handwritten signature]